

ANONİM BİR HALK EDEBİYATI ÜRÜNÜ OLARAK ARGO

Slang: An Anonymous Product of Folk Literature

Öykü TERZİOĞLU*

ÖZET

Osmanlıca'daki karşılıkları "lisan-ı hezele" ve "lisân-erâzil" olan ve günümüzde de çoğu zaman kullanılması hoş görülmemeyen "argo'nun, halk bilimi ve halk edebiyatı içerisinde nasıl konumlandırılabileceği sorusuna yanıt aranan bu yazıda, G. K. Chesterton'un argo ile şiir arasında metafor kullanımı dolayımında kurduğu koşutluk ilişkisinde yola çıkılarak argonun yüklediği sosyal işlevlerin yanı sıra argo kullanımına ilişkin olduğu gösterilmeye çalışılacak olan estetik işlev üzerinde durulacaktır. Argo ifadelerin büyük ölçüde metafor ve metonimi gibi, George Lakoff'un bireyin ve toplumun düşünce yapısını yansıttığını ileri sürdüğü retorik ve estetik araçlar ile kurgulanıyor olmasından dolayı, halkın düşünüş, anlamlandırma ve eylem dinamiğini yansıtan ve bu edimler sanatsal araçların yardımıyla gerçekleştiren argo, bir halk edebiyatı ürünü olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler

Argo, metafor, şiir

ABSTRACT

In Ottoman Turkish, the terms "lisan-ı hezele" (language of vulgar people) and "lisân-erâzil" (language of the ignoble) are used to correspond to the meaning of the word "argo" (slang), the usage of which is still not generally approved of. The discussion about whether to classify slang, having numerous unfavorable connotations, as an anonymous product of folk literature will constitute the essential point of this text; the esthetic characteristics of slang besides its social functions will therefore be surveyed, taking as a point of departure the analogy made by G. K. Chesterton between slang and poetry in terms of their common denominator which is the use of metaphor. Putting it all together, it will be held that slang actually is a product of folk literature, in that it echoes how peoples think, make sense of things and how they act, in a truly aesthetic manner assisted by the use of literary devices which, according to George Lakoff reflect their thinking patterns.

Key Words

Slang, metaphor, poetry

G. K. Chesterton, 1901'de yayımlanan "The Defendant" adlı eserinde, "Argo[nun] metafor, metafor[un] ise şiir [olduğunu]" ifade ederek argo kullanımının savunusunu yapar. Argonun, popüler dilin içerisinde isimsiz şairler tarafından sürekli üretilmekte olan bir şiir alanı oluşturduğumu da söyleyen Chesterton, argoyu "eğitilmiş kesimin" kullandığını ve biçimsiz, amaçsız ve umutsuz olarak nitelendirdiği dil kullanımlarıyla karşılaştırarak, gündelik yaşamda kullanılan argo ifadelerin birçok sone kadar zengin ve anlamlı olduğunu dile getirir. Alan Dundes'in "Halk Kimdir" adlı makalesinde belirttiği üzere, "bir disiplin olarak halk bilimi çalışmalarını on dokuzuncu yüzyılda başlamıştır" (1); ve o dönemde, "romantizm ve nasyonalizmin güncelliğiyle çok yakın bir ilişki içinde" ol-

muştur (1-2). Chesterton'un 20. yüzyılın başında yayımlanmış bu makalesinden hareketle, argonun şiirle koşut alınmasının argoya dönemin kaygılarını yansıtan romantik bir bakışın ürünü olup olmadığı sorgulanarak argonun anonim ve sözlü bir halk edebiyatı ürünü olarak kabul edilip edilemeyeceği sorusuna yanıt aranacaktır. Bu amaç doğrultusunda önce "halk" ve "argo" kavramları, sonra da "argo" ve bir dil sanatı olan "metafor" arasındaki bağlantılarına değinilerek argo, anonim halk edebiyatı içerisinde konumlandırılmaya çalışılacaktır.

Alan Dundes "Halk Kimdir" adlı makalesinde halkı "en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubu" olarak tanımlar; bu gruba ise "bir millet kadar geniş veya bir aile kadar küçük ola-

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

bil[ceğini]” (10) belirtir. Dundes herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan “bu grupların kendisine has halk bilgisi[нин] olduğunu” (11) ifade ettikten sonra makalesinde söz konusu halk bilgisi türlerinden birinin de argo ifadesi olduğunu söyler (21). Dundes’in yaptığı “halk” tanımına göre, argo bir halk bilgisi türüdür ve “halk gruplarının tanımlı halk bilgisine [içkin]” (18) olduğu için halkı belirleyen ve tanımlayan unsurlardan biri olarak kabul edilebilir. Bu konuda önemle üzerinde durulması gereken bir başka noktayı Dundes şöyle özetlemiştir: “Çağdaş bir halk bilimci için şehirli bir halktan bahsetmede herhangi bir ikileme yoktur. Taşralı halk olduğu gibi, şehirli halk da vardır” (25). Bu savdan yola çıkılarak, argonun şehirde ya da taşrada türetilmiş olmasının, bir halk ürünü olduğu gerçeğini değiştirmeyeceği söylenebilir.

Argo, Dundes’in belirttiği gibi bir halk bilgisi olmasının yanında halk açısından bazı işlevlere sahiptir. *Concise Oxford Companion to the English Language*’de, “argo kullanımının nadiren bilgi alışverişi için kullanıldığı, daha çok bir grubun üyelerinin tanımlanması, konuşmaları resmiyetten uzaklaştırması ve otoriteye karşı çıkılması gibi sosyal amaçlara hizmet ettiği” dile getirilmiştir. Ayrıca argonun “grubun birliğini sağladığı”, “grubun içerisinde / dışarısında olanları tanımladığı” ve “dil düzeyinde grup üyelerince takip edilmesi gereken bir moda [olduğu]” da ifade edilmiştir. Dundes’in halk tanımı bağlamında argonun, hem halk tarafından belirlenen, hem de halk içi ilişkileri belirleyen bir halk bilgisi olduğu ve sosyal bir işlevi yerine getirdiği söylenebilir. Ancak argo kullanımını sosyal işlevleriyle mi sınırlıdır?

Yine aynı sözlükte, argo ifadelerde seslerle oynandığı, “yansıma” (onomatopi) sözcüklerin türetildiği, uyakların kullanıldığı ve nesne / olgu / kişileri dolaylı ve mecazi olarak, özellikle metafor, metonimi ve ironi yoluyla yeniden adlandırıldıkları belirtilmektedir. Chesterton argo ifadelerdeki metafor kullanımına işaret etmişti; bu

noktada ise argo kullanımıyla ilintili olarak metafor dışında, yine edebî ürünlerdeki dil kullanımını çağrıştıran başka unsurlara da dikkat çekilmektedir. Zeynel Kiran’ın, *Dilbilime Giriş* adlı kitabında aktardığı üzere Roman Jakobson, “dil sanat / estetik işlevi” olarak adlandırdığı işlevi “iletinin kendine dönük olması, iletinin ileti olarak odaklanması” olarak açıklar (99). Argo ifadeler, bütünlükte kendilerine dönük, kendilerine dikkat çeken dil kullanımları içermektedir.

Hahil Ersoylu’nun *Türk Argosu Üzerine İncelemeler* adlı kitabında verdiği örnekler arasında, kaprisli kimse anlamında “birtürk”, geveze anlamında “cırlayık”, kuru gürlütü anlamında “dan dun”, kaba söz anlamında “hethüt” gibi çok sayıda, iletisinden çok ses kurgusuna dikkat çeken, yansıma sözcüklerle kurgulanmış argo ifadeler yer almaktadır. Ancak, argo ve edebilik arasındaki ilişkiye dair daha çarpıcı olan konu, Chesterton’un da belirttiği üzere, argo ifadelerdeki metafor kullanımlarıdır.

Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil adlı eserlerinde metafor kavramını derinlemesine işleyen George Lakoff ve Mark Johnson, “metaforun özü bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamak ve tecrübe etmektir” (27). Günümüzde “zaman” ile “para” kavramları arasında metaforik bir ilişki bulunduğunu “zaman harcamak”, “zaman ayırmak”, “zamanı kalmak”, “zamanını verimli kullanmak”, “zaman yitirmek” vb. kahlışmış ifadelerle örnekleyen (30) Lakoff ve Johnson, bu ilişkinin sadece dil düzeyinde kalmadığını, fiziksel bir karşılığının bulunduğunu çünkü zamanımızda “zaman[ın] değerli bir meta” ve “amaçlarımızı gerçekleştirmek için kullandığımız sınırlı bir kaynak” olduğunu dile getirirler (30). Lakoff ve Johnson’un tezi ise, “metaforun gündelik hayatta sadece dilde değil, düşünce ve eylemde de yaygın olduğu” ve “gündelik kavram sistemimiz[in] [...] temelinde doğası gereği metaforik [olduğu]”dur (25). Bu tez argoyu açıklayabilmek ve işlevlerini yorumlamak için bir temel teşkil eder; birçok argo ifadenin meta-

forik oluşu, yalnızca sanath dil kullanımını anlamına gelmez, halkın düşünüş, anlamlandırma ve eylem dinamiğini yansıttığı da ileri sürülebilir. Argo bu çerçevede hem kendi iletisi üzerine yoğunlaşan, hem de dış gerçekliğe gönderme yapan bir halk ürünü, hatta daha iddialı bir ifadeyle bir sözlü edebiyat ürünü görünümüne burunmaktadır.

Halil Ersoylu, daha önce adı geçen *Türk Argosu Üzerine İncelemeler* adlı yapıtında metaforik argo ifadelerinden farklı başlıklar altında örnekler sunar. “Argoda Genel Dilin Bitki Adlarından Yararlanma” başlığı altında verdiği “gül”, “karanfil”, “badem”, “ayva”, “incir”, “karpuz”, “portakal”, “şeftali”, “enginar”, “lahana” vb. bitki adları (21-41) kadının göğüs, kalça ve cinsel organını bu bitki adlarından aktarma yapılarak yeniden adlandırılmasıyla üretilmiş argo ifadelerken, “Argoda Genel Dilin Hayvan Adlarından Yararlanma” başlığı altında yer verdiği “balık”, “torik”, “kalkan”, “amip”, “sıçan”, “yılan”, “engerek”, “kobra”, “kuş” gibi hayvan adları (52-78), metafor düzleminde argo alanına aktarılarak erkeğin cinsel alanına gönderme yapmaktadırlar. Bu argo ifadelerin gösteren ve gösterilenleri arasında kurulan analogi hem edebî, şiirsel bir dil kullanımını içermekte, hem de halk tarafından kadın ile edilgenlik, erkek ile etkenlik sıfatlarının düşünce ve eylem alanında özdeşleştirildiğinin bir kanıtı olarak okunabilmektedir.

Halil Ersoylu'nun belirttiği üzere, eskiden “külhanbeyi ağzı”, “tulumbacı ağzı”, “ayak takımı ağzı” gibi ifadelerin yanı sıra “bayağların, aşağı olanların dili” anlamında “lisan-ı hezele” veya “rezil kimselelerin dili anlamına gelen “lisân-erâzil” (*Türk Argosu...* 15) olarak karşılanan argo ifadelerdeki metafor kullanımıyla, Divan şiirindeki metafor kullanımının, yukarıdaki örnekler göz önünde tutulduğunda bazı önemli benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Iskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*'nde “gül” maddesinde, “bazen sevgiliye gül den[diğini] ve onun her haliyle bir gül oluşu[nun] anlatıl[dığı]”nı ifade ettikten sonra “onun endâmı, güzelliği, te-

ri, dudağı, kulakları, yanakları, eli, bileğı vs.[sinin] gülde bulunan özelliklerle ilgili [olduğunu]" (172) dile getirir. Pala, "Gonca'nın Divân şiirinde sevgilinin ağzını (168), "lâle'nin sevgilinin yanağını (284), "menekşe'nin ise sevgilinin benini (305) temsil ettiğini ilgili maddelerde ifade eder. Divan şiirindeki aşkla ve cinsellikle ilgili kimi çağrışımların, argodaki metafor kullanımına benzer şekilde bitkilerle insan vücudu arasında kurulan analogiye dayandığı görülmektedir. Bu koşutluk, genelde olumsuz özellikler atfedilen argo kullanımının, Chesterton'un da dile getirdiği gibi, şiirsel ifadeye yakınlığını daha da netleştirmektedir.

Sonuç olarak argo, Hunki Altunç'un *Büyük Argo Sözlüğü*'ne yazdığı ön sözde belirttiği üzere, "yaratıcılıktır" (19); halkın yaratıcılık alanıdır. Chesterton'un, "Argo metafordur, metafor ise şiirdir" ifadesi bir halk ürünü olan argoya romantik ve gerçeklikten uzak bir yaklaşımı yansıtmaz. Argo, halkın yaratıcılık alanlarından biri olarak, metafor ağırlıklı ve kendine dönük şiirsel dil kullanımıyla, halkın anonim bir ürünüdür. Sosyal işlevlere de sahip olmakla birlikte argo ifadeler her geçen gün adı bilinmeyen "halk şairleri" tarafından üretilir ve anonim, sözlü halk edebiyatının içerisinde kendine yaşam alanı bulur.

Kaynakça

- Altunç, Hulki. *Büyük Argo Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Chesterton, G. K. "The Defendand". 3 Mayıs 2004. <<http://www.gutenberg.org>>.
- Dundes, Alan. "Halk Kimdir". Çev. Metin Ekici. *Halkbütümünde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Yay. Haz. Gülin Ögüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Ögüz ve Nebi Özdemir. Ankara: Milli Folklor Yayınları, 2003.
- Ersoylu, Halil. *Türk Argosu Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayıncılık, 2004.
- Kıran, Zeynel ve Ayşe Kıran. *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.
- Lakoff George ve Mark Johnson. *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2005.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.
- "Slang"*Concise Oxford Companion to the English Language*. Ed. Tom McArthur. Oxford University Press, 1998. (Oxford Reference Online)